

В І Д Г У К
офіційного опонента на дисертацію
Бабко Валерії Валеріївни
«Принцип незмінюваності суддів»,
подану на здобуття першого наукового ступеню – доктора філософії
за спеціальністю 081 – Право

Актуальність обраної теми. Незалежність судової влади є фундаментом функціонування та розвитку будь-якої правової держави. Складна система гарантій забезпечення судової незалежності, інструментів і механізмів їх реалізації специфікується особливостями кожної держави, її правової системи, умовами політичного, історичного та економічного розвитку, зумовлюючи множинність різноманітних аспектів, які потребують системного дослідження. Але базовою категорією серед них є питання незалежності безпосередньо суддів, які реалізують судову владу, здійснюючи правосуддя. Як зазначається в Основних принципах незалежності судових органів ООН «на суддів покладається обов'язок приймати остаточне рішення з питань життя і смерті, свободи, прав, обов'язків і власності громадян». Водночас Консультативна рада європейських суддів у Висновку № 1 (2001) про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів підкреслює, що «незалежність суддів є прерогативою чи привілеєм, що надається не на користь власних інтересів суддів, а на користь забезпечення верховенства закону та в інтересах осіб, що покладають надію на правосуддя». У цьому ж документі наголошено, що основною гарантією незалежності суддів є те, що строк повноважень гарантується до встановленого пенсійного віку або до спливу фіксованого строку перебування на посаді. Цей принцип поширюється на призначення або переведення в іншу установу або інший населений пункт без згоди судді (інші, ніж у випадку реорганізації суду або тимчасового призначення). Таким чином, дані положення складають основу принципу незмінюваності суддів, який також закріплений у національному законодавстві. Зокрема, відповідно до ст. 53 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судді гарантується перебування на посаді судді до досягнення ним шістдесяти п'яти років, крім випадків звільнення

судді з посади або припинення його повноважень відповідно до Конституції України та положень цього Закону, а також забороняється переведення судді без його згоди до іншого суду, крім чітко визначених у Законі випадків.

Водночас на доктринальному рівні принцип незмінюваності суддів не отримав належної розробки. У вітчизняній науці немає монографічних праць щодо нього. Тому обрана для дослідження тема є дуже актуальною, а звернення до неї автором – своєчасним з урахуванням викликів, які постали перед судовою системою в умовах воєнного стану, запровадженого в Україні.

Наукова та практична цінність дисертації відзначається також іншими чинниками: існуванням цікавих у науковому ракурсі положень, які можуть бути використані в процесі законотворення; пропозиціями, які можливо використати на практиці. Використання автором сучасного наукового доробку вітчизняної та зарубіжної науки, оптимальної для цього дослідження методології з елементами міждисциплінарного підходу, дозволило отримати якісно нові результати, спрямовані на розвиток принципу незмінюваності суддів в Україні.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційне дослідження характеризується системним підходом до предмету дослідження.

Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджується критичним аналізом наявних літературних джерел різноманітного спрямування (юридичного, методологічного, філософського), які дають можливість комплексно опанувати зміст принципу незмінюваності суддів, його складові та гарантії реалізації. На сторінках дисертації автор коректно веде полеміку з іншими науковцями, належно аргументуючи власну позицію.

Зроблені автором висновки та сформульовані пропозиції, які загалом є переконливими, ґрунтуються також на системному аналізі норм міжнародного та національного законодавства.

Список використаних джерел налічує 181 найменування.

Високий ступінь вірогідності та наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження також забезпечено завдяки використанню відповідних

наукових методів пізнання, серед яких: формально-логічний, історико-правовий, системно-структурний, порівняльно-правовий (компаративний), статистичний, соціологічний, методи моделювання та наукової абстракції.

Постановка завдань, визначення об'єкта, предмета та мети наукового пошуку має чіткий і зрозумілий вигляд, і цілком відповідає загальним вимогам. Завдання та мета наукової праці автором загалом досягнуті.

Ретельне ознайомлення з дисертацією Бабко В.В., а також з її науковими публікаціями, дає підстави для висновку **про відсутність у дисертаційній роботі положень, що можуть бути витлумачені як порушення академічної доброчесності.**

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації не викликає сумнівів та полягає, насамперед, у тому, що дисертаційна робота є першим комплексним монографічним дослідженням, спрямованим на вироблення цілісного доктринального підходу до визначення змісту принципу незмінюваності суддів як гарантії їх незалежності у діяльності щодо здійснення правосуддя, розроблення рекомендацій по вдосконаленню чинного законодавства у сфері організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні, а також практики його застосування.

До положень дисертації, які, безспірно, характеризуються елементом новизни, та, на мій погляд, допомагають вирішити ряд важливих теоретичних і практичних проблем, належать, зокрема, такі результати дослідження:

1. Теоретично значимим є авторське визначення принципу незмінюваності суддів, як сукупності вихідних законодавчих та організаційних засад, якими забезпечується незалежність судді від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання шляхом заборони до набуття ним шістдесяти п'ятирічного віку на звільнення з посади, припинення його повноважень, відсторонення чи переведення до іншого суду без згоди, окрім випадків передбачених Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

2. Новаційним є авторський підхід щодо визначення змісту діяльності Вищої ради правосуддя як суб'єкта забезпечення принципу незмінюваності суддів.

3. Заслуговує на підтримку спроби автора удосконалити: диференціацію міжнародних та європейських стандартів у сфері судочинства; теоретичні підходи до визначення ознак забезпечення принципу незмінюваності суддів в контексті переведення судді до іншого суду; унормування складових елементів принципу незмінюваності суддів в частині їх звільнення та припинення повноважень.

4. Слушними, хоч і дискусійними, є аргументи автора щодо доцільності ліквідації Вищої кваліфікаційної комісії суддів та створення при Вищій раді правосуддя спеціальної комісії, яка буде наділена схожими повноваженнями та передбачати спрощений механізм перевірки претендентів на посаду.

Інші положення дисертаційного дослідження також відзначаються певним ступенем наукової новизни.

Результати дослідження мають не лише наукове, а й практичне значення. Одержані автором висновки можуть бути використані у сфері законотворчої діяльності, а також у практиці органів судової влади, зокрема правозастосовній практиці судів і Вищої ради правосуддя. Окремі положення дисертації можуть бути використані при написанні відповідних розділів підручників і навчальних посібників; при викладанні навчальних курсів та спецкурсів, а також у науково-дослідній роботі.

Основні положення дисертації висвітлено у 8 наукових публікаціях, серед яких: 4 статті опубліковано у наукових фахових виданнях України, 4 – у збірниках тез наукових доповідей на науково-практичних заходах.

Оцінка змісту дисертації та анотації. Структурно дисертація складається з переліку умовних позначень та скорочень, вступу, трьох розділів, що охоплюють вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 217 сторінок, з них основного тексту – 170 сторінок.

Структура повністю відповідає окресленій меті та завданням дослідження та дозволила здобувачці наукового ступеню найбільш повно охопити предмет дослідження, а опоненту – прослідкувати авторський творчий задум, краще зрозуміти логіку та послідовність (наступність) виконаного наукового

дослідження. Дисертантка виконала вимоги, що висуваються МОН України до цього виду наукових праць.

У вступі обґрунтовано вибір теми дисертаційного дослідження, розкривається зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначаються мета, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, характеризується наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, подається інформація про апробацію результатів дослідження та структуру дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади забезпечення принципу незмінюваності суддів в Україні» охоплює питання про засади організації судової влади в Україні, поняття та правової природи незмінюваності суддів, а також її міжнародних і європейських стандартів.

Дисертантка відштовхується від того, що судова система України протягом усього періоду незалежності держави знаходилася у стані постійних змін і реформування. Наразі, на шляху її вдосконалення головним завданням є впровадження в організацію роботи в цій галузі міжнародних стандартів і кращих практик Ради Європи та Європейського Союзу.

Звертаючись до різних ціннісних постулатів, Бабко В.В. констатує, що загальну платформу для розбудови системи судоустрою в Україні утворюють принципи верховенства права, законності та незалежності судової влади. Водночас вона пристає на позицію деяких науковців щодо поділу принципів організації судоустрою в Україні на загальні та спеціальні. До загальних принципів організації судоустрою відносяться ті, що стосуються організації діяльності всієї системи судоустрою, а до спеціальних - ті, що відносяться до окремих структурних елементів цієї системи (судових органів та установ).

Опосередковано згадуючи принципи інстанційності, територіальності, спеціалізації як засади організації судової системи, авторка зауважує, що «принцип незмінюваності суддів є обов'язковим для судів, незалежно від територіальності, спеціалізації та інстанційності. Принцип незмінюваності суддів, фактично, також забезпечує єдність системи судоустрою крізь призму визначеності єдиного статусу суддів».

Не зовсім зрозумілим і логічним у розрізі досліджуваної теми, є наявність у першому ж підрозділі дисертації висновку про те, що «до основних проблем організації судової влади в Україні в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану та реформування судової системи слід відносити: 1) відсутність механізму забезпечення конституційної ідентичності правової системи та судової влади; 2) відсутність актуальної методики оцінки легітимності судової влади; 3) неефективність механізму забезпечення транспарентності судової влади; 4) відсутність механізму оцінювання якості судочинства; 5) відсутність єдиної стратегії забезпечення ефективності судового процесу».

У продовження дослідження Бабко В.В. звертається до з'ясування змісту принципу незмінюваності суддів, авторське тлумачення якого винесено у положення наукової новизни. Серед елементів, що складають правову основу забезпечення досліджуваного принципу, вона виокремлює та у подальшому характеризує: 1) міжнародні та європейські правові документи, рекомендації та стандарти (багатосторонні договори, хартії, висновки, статuti тощо); 2) Конституція України; 3) Закон України «Про судоустрій і статус суддів»; 4) положення надзаконного права (рішення Європейського суду з прав людини).

Звертаючись до питання про міжнародні та європейські стандарти незмінюваності суддів, дисертантка зауважує, що міжнародною правовою спільнотою розроблено значну кількість документів, які утворюють платформу для приведення національних суддівських систем до єдиного зразка. Зокрема, вона виокремлює такі групи міжнародних стандартів: 1) міжнародні стандарти, які забезпечують об'єктивність судового розгляду та незалежність суддів; 2) міжнародні стандарти, які гарантують суддівську етику та добросовісність; 3) міжнародні стандарти, які забезпечують формування суддівського корпусу та кар'єрного просування суддів; 4) міжнародні стандарти із організаційно-управлінського та інформаційно-аналітичного забезпечення судоустрою; 5) міжнародні стандарти, які забезпечують здійснення правосуддя та виконання судових рішень.

Слід відзначити доречність і релевантність використаного авторкою у цьому підрозділі емпіричного матеріалу. Водночас абсолютно нелогічною виглядає у якості сформульованого висновку теза, з якої починався підрозділ, і щодо якої зауважено мною у попередньому абзаці.

У Розділі 2 «*Організаційно-правові засади забезпечення принципу незмінюваності суддів в Україні*» увага зосереджена на порядку призначення та строку перебування на посаді судді, порядку та підставах переведення судді до іншого суду, особливостях звільнення та припинення повноважень судді.

Безпідставним, на мою думку, є звернення дисертантки до питання призначення на посаду судді Конституційного Суду України (КСУ). Теза про те, що «при певній автономії» КСУ відноситься до системи судоустрою не відповідає підходу, запровадженому у результаті проведення конституційної реформи щодо правосуддя. До цього я ще повернуся в подальшому.

Приділяючи увагу питанню призначення на посаду судді, Бабко В.В. аналізує стан правового регулювання окремих аспектів процедури призначення на посаду суддів (вимоги щодо політичної нейтральності кандидата на посаду суддів, склад конкурсної комісії з добору кандидатів на посади членів ВККСУ, повноваження ВРП). Не залишається поза увагою авторки також процедура кваліфікаційного оцінювання суддів. Загалом слід відмітити певною мірою еkleктичний і описовий характер матеріалу.

Ураховуючи тему дисертаційного дослідження цілком логічним є акцент на інституті переведення судді, що по суті є складовою механізмом реалізації принципу незмінюваності суддів. Однак, на жаль, дисертантка не скористалася можливістю дати його наукове визначення, так само як і визначення поняттю «відрядження суді», яке є різновидом переведення судді. Дослідження цього інституту звелось до аналізу законодавчих положень. Водночас позитивним є звернення до зарубіжного досвіду в цьому питанні. Так само варто відзначити сформульовані авторкою ознаки принципу незмінюваності суддів в контексті переведення судді до іншого суду та пропозиції, спрямовані на удосконалення положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Подальша логіка дослідження спонукає дисертантку звернутися до питань, пов'язаних із звільненням і припиненням повноважень судді. Вона слушно зазначає, що закріплений у Конституції України перелік підстав для звільнення судді та припинення його повноважень є у певній мірі сталим та вичерпним. Хоча їх реалізація також супроводжується рядом проблем, на які Бабко В.В. звертає увагу. У цьому контексті аналізується ряд законодавчих ініціатив, а також правові позиції Конституційного Суду України та думки його суддів.

Слід погодитися з дисертанткою в тому, що забезпечення безстрокового перебування судді на посаді сприяє підтримці та утриманню висококваліфікованих кадрів у судовій системі та надає можливість зберегти їх безцінний досвід без обривання їх кар'єри без очевидної потреби.

Певну наукову цінність становить авторський висновок щодо існування різнорівневої системи забезпечення дотримання принципу незмінюваності суддів шляхом: 1) розмежування кола суб'єктів, до дискреції яких відноситься визначення наявності підстав для звільнення та припинення повноваження судді (Вища рада правосуддя або безпосередньо Конституційний Суд у складі двох третин – для суддів Конституційного Суду); 2) забезпечення вичерпного переліку підстав для звільнення та припинення повноважень суддів, виключно з підстав визначених ч.ч. 6-7 статті 126 Конституції України (за виключенням підстави, передбаченої ст. 122-1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»); 3) визначення можливості звільнитись з посади за власним бажанням у порядку визначеному законодавством України; 4) збереження матеріального забезпечення суддів, які вийшли у відставку (вихідна допомога, пенсія або щомісячне довічне грошове утримання судді у відставці).

Приділивши належну увагу підставам звільнення з посади судді, дисертантка уникнула необхідності проаналізувати так само підстави припинення повноважень судді.

Розділ 3 «Забезпечення принципу незмінюваності суддів у механізмі формування суддівського корпусу» розкриває роль Вищої ради правосуддя у

механізмі забезпечення принципу незмінюваності суддів в Україні, а також перспективи розвитку цієї засади в умовах реформування судової влади.

Так, відповідно до ст. 3 Закону України «Про вищу раду правосуддя», до основних завдань цього органу, пов'язаних із забезпеченням формування суддівського корпусу, кар'єрного просування суддів та забезпечення принципу їх незмінюваності відносяться: внесення подання про призначення судді на посаду; ухвалення рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності; забезпечення здійснення дисциплінарним органом дисциплінарного провадження щодо судді; утворення органів для розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів; розгляд скарг на рішення відповідних органів про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді; ухвалення рішення про звільнення судді з посади.

Надмірною в роботі, на мою думку, є увага до питання кваліфікаційного оцінювання суддів, до якого ВРП, з огляду на назву розділу, не є дотичною.

Бабко В.В. констатує, що ВРП є основним суб'єктом, який забезпечує принцип незмінюваності суддів, реалізуючи ряд повноважень, закріплених профільним законом.

Намагаючи окреслити перспективи розвитку засади незмінюваності суддів, дисертантка звертається до положень Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/202. З поміж іншого, вона висловлює власні міркування щодо оптимізації органів суддівського врядування у контексті ідеї інтеграції Вищої кваліфікаційної комісії суддів України до ВРП. Обґрунтовується позиція, що «ліквідація ВККСУ є аргументованим способом оптимізації процедури формування суддівського корпусу. Втім, делегування повноважень щодо обрання та подання для призначення претендентів на посаду судді виключно Вищій раді правосуддя також є недоцільним як через завантаженість вказаного органу, так і через необхідність дотримання принципів прозорості та об'єктивності кадрового відбору. В цьому контексті доцільним вирішенням проблеми може стати створення при ВРП спеціальної комісії, яка буде наділена схожими із ВККСУ

повноваженнями, але передбачати спрощений механізм перевірки претендентів на посаду».

На завершення виокремлюються такі шляхи розвитку інституту переведення суддів до іншого суду є: 1) запровадження відрядження судді до суду вищої інстанції як особливої форми переведення; 2) розмежування конкурсів на заміщення вакантних посад досвідченими суддями та кандидатами на посаду судді; 3) внесення змін до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» в частині викладення особливостей проведення конкурсу у разі переведення судді до іншого суду; 4) внесення змін до Закону України «Про судоустрій та статус суддів» в частині дисциплінарних стягнень для суддів вищих спеціалізованих судів; 5) популяризація дисциплінарного стягнення у виді переведення судді на нижчу посаду.

У висновках сформульовано найбільш суттєві, на думку дисертантки, результати та положення дослідження.

Зауваження щодо змісту дисертації. Не зупиняючись на досягненнях і позитивних моментах виконаної дисертаційної роботи, загалом позитивно оцінюючи рецензовану працю, необхідно звернути увагу на окремі протиріччя та дискусійні положення, які, на мій погляд, потребують або додаткової аргументації, або спеціальних роз'яснень під час захисту дисертації, а саме:

1. На стор. 28 і стор. дисертаційного дослідження серед повноважень Вищої ради правосуддя здобувачка вживає фразу «забезпечення дисциплінарного провадження (Дисциплінарна рада правосуддя)». Проте в структурі ВРП такого органу як Дисциплінарна рада правосуддя не існує, а на сторінках дисертації відсутні будь-які пояснення чи аргументи з цього приводу. Тому, залишається незрозумілим, що має на увазі Бабко В.В.

2. Під час захисту потребує додаткових пояснень авторська позиція, винесена у пункт наукової новизни як така, що сформульована вперше, з приводу віднесення до національних пріоритетних напрямів відправлення правосуддя та забезпечення принципу незмінюваності судді «закріплення в Конституції України статусу суддів

та гарантування їх незалежності та об'єктивності» (стор. 27 дисертації). Адже положення Основного Закону державу, розміщені у розділі VIII «Правосуддя», належним чином закріплюють і статус судді, і гарантії їх незалежності та безсторонності, що також є складовою їх статусу.

То що ж саме наразі потребує закріплення на конституційному рівні?

3. Не можу погодитися з підходом, застосованим у дисертаційному дослідженні, відповідно до якого принцип незмінюваності суддів розглядається також стосовно суддів Конституційного Суду України, який з часу проведення конституційної реформи щодо правосуддя не належить до системи судоустрою та не здійснює правосуддя. Це орган конституційного контролю, статус суддів якого регулюється окремим розділом Конституції України (розділ XII), Законом України «Про Конституційний Суд України» та не може ототожнюватися зі статусом суддів, які здійснюють правосуддя в державі.

Більше того, незмінюваність судді передбачена лише у ст. 53 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», охоплюючи дві складові: гарантії перебування на посаді до досягнення граничного віку та заборони примусового переведення. Закон України «Про Конституційний Суд України» не містить аналогічних приписів, що загалом породжує питання про існування такого принципу стосовно суддів КСУ. На жаль, дисертантка не тільки цього не довела, а загалом помилково виходить із позиції, що КСУ є автономною складовою в системі судоустрою (стор. 93).

4. На стор. 121 дисертаційного дослідження Бабко В.В. наполягає на застосуванні до суддів такого виду дисциплінарного стягнення як подання про переведення судді до суду нижчого рівня, цілком справедливо зазначаючи, що ще жодного разу дисциплінарні палати ВРП не вдавалися до практики його застосування.

Проте, не можу погодитися з такою позицією, оскільки існування такого виду дисциплінарного стягнення порушує ключові засади єдності статусу судді. Зокрема, такий вид дисциплінарного стягнення не може бути застосований до суддів місцевих судів.

Водночас варто зауважити, що висловлені мною критичні коментарі носять дискусійний характер і не відносяться до основних, концептуальних положень дисертації, таким чином не впливаючи на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Наведене дозволяє дійти висновку, що дисертаційне дослідження Бабко Валерії Валеріївни «Принцип незмінюваності суддів», подане на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право, за змістом, обсягом, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Отже, автор дисертаційного дослідження, Бабко В.В., набула теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної діяльності, оволоділа методологією наукової діяльності, а також здійснила власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення (п. 22, абз. 2 п. 27 зазначеного Порядку).

У підсумку слід зазначити, що за результатами публічного захисту здобувачка наукового ступеня, **Бабко Валерія Валеріївна**, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Завідувачка кафедри юстиції
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
докторка юридичних наук, професорка

Оксана ХОТИНСЬКА-НОР

Піапкс
ВЧЕНИЙ СЕКР
КАРАУЛЬНА
10.07

[Handwritten signature]